

Наукові інтереси: українська література
XIX століття.

Діана Гарник

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ДОЛЯ ЖІНКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВЛАСНОГО ВИБОРУ В НОВЕЛІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «НІОБА»

Ознакою нашого часу є переосмислення літературного канону, певних традицій і тем, що призводить до нової концепції розвитку літератури, яка дає змогу відтворити важко ідентифіковані аспекти письменства. Українську літературу представляє плеяда жінок-белетристок, які не просто доповнювали літературний процес, але й визначали перспективи та головні тенденції письменства. Відтак ключовою постаттю в мистецтві слова кінця XIX – початку XX ст. є О. Кобилянська, письменниця, яка вплинула на новітні течії нашої літератури.

В умовах сучасного розвитку суспільства важливим є дослідження творчості О. Кобилянської у площині феміністичного руху. Погляди діячки щодо питання жіночої емансипації привертають до себе увагу дослідників, оскільки письменниця порушує ті питання, на які людство ще не знайшло однозначної відповіді й сьогодні. Дослідження типології героїнь у творах О. Кобилянської є актуальним питанням сучасної літературознавчої науки, якій присвятили свої праці Н. Білоус, С. Єфремов, С. Павличко, Т. Гундурова, В. Агеева, М. Томченко. Проте типологія образів жінок у творчості Ольги Кобилянської залишається частково вивченою, що й зумовлює **актуальність** нашої статті.

Письменники XX століття органічно вбудували міфологію в художню систему своїх творів, зберігаючи початкове значення й доповнюючи її новим змістом. Це дало змогу передати глибину зображуваного за допомогою

міфологічних паралелей та порівнянь. Відтак, у своїй творчості Ольга Кобилянська звернулася до трансформації античного міфу про Ніобу.

К. Семенюк у статті «Роль міфу в творчості О. Кобилянської» розкриває особливості переосмислення міфологічного сюжету в творчості Ольги Кобилянської «Письменниця творить авторський неоміф. Опрацьовуючи міфологічний сюжет вона немов відтворює своєрідний «код», підсвідомо залучаючи у твір різнопланові міфологічні структури, що надають тому чи іншому образу всеосяжності» [9, с. 39].

Дослідниця Т. Гундорова робить висновок, що творчість О. Кобилянської синтезувала два важливих чинники ранньомодерністської естетики: індивідуалізм і метерлінківський символізм та містицизм [4, с. 89].

За грецькою міфологією, Ніоба – дочка Тантала; вона мала чотирнадцять дітей і насміхалася над богинею Лето, яка народила лише одну доньку й одного сина. Власною пихою Ніоба занастила долі своїх чад, за що була перетворена Зевсом на скелю, яка виливала сльози на вершині гори Сипіл. Її образ став символом зверхності, зарозумілості й пихатості, що карається тягарем нестерпного страждання.

Таким символом матері-страдниці в новелі О. Кобилянської «Ніоба» виступає Анна Янович – дружина й матір дванадцятьох дітей, які були знищені життєвими обставинами. Мати у всьому звинувачує долю, спираючись на її нещасливі випадковості: *«Але вона знала вже давно, що це була ніяка «кара господня», лиш гра долі, що на ній відбилася»* [6, с. 29].

Старшу доньку Марію Анна вважала єдиною дитиною, яка померла щасливою. Це щастя жінка вбачала в тому, що Марія вийшла заміж за забезпеченого чоловіка, який *«кликав її пестливо до себе, кидаючи, мов м'ячем, грішми до неї»* [6, с. 71] та якого ще й кохала. Смерть дочки

жінка пояснює законами долі: *«Пам'ятай, сину, де чоловік добрий, там жінка лиха, а де жінка добра, там чоловік лихий, а де обоє добрі, там одно вмирає»* [6, с. 71]. Цими словами авторка узагальнює філософію жінки-страдниці, у свідомості якої закладено переконання, що людина не може бути щасливою: у будь-якому випадку на неї чекає або нещасне існування, або рання загибель.

Дотримуючись встановлених суспільством моральних цінностей, молодша донька Яновичів Лідка доглядає за хворим батьком й опікується напівосиротілими дітьми своєї старшої сестри. Дівчина вирішує вийти заміж за чоловіка покійної Марії, виправдовуючи ці дії добрими намірами допомогти у вихованні дітей.

На цьому етапі авторка вирішує зіштовхнути Лідку із суперницею – наймолодшою сестрою Оленою. О. Кобилянська створює, на перший погляд, комічну ситуацію, яка потім перетворюється на родинну трагедію: потрапивши під владу почуття, і Ліда, і її мати стають незрячими, а тому нездатними розгледіти життєвий урок. Карму, яка досягає їх за власні вчинки, вони розглядають як фатум долі, низку випадковостей.

По-іншому письменниця вибудувала образ ще однієї доньки Яновичів – Зоні. Ця дівчина вивчала іноземні мови, читала зарубіжну літературу й полюбляла знаходитися наодинці, від чого справді отримувала задоволення: *«Не знавала ніколи нудьги і не боялася самоти, як деякі з моїх ровесниць та інших знайомих. Навпаки. Я любила самоту, мамо»* [6, с. 127]. Важливу роль у вихованні Зоні відіграв її дядько, який не тільки навчав її науці, але й прагнув, щоб дівчина виростила пристосованою до життя. Будучи прогресивною людиною, він *«взагалі надавав впливові мистецтва й літератури великої й благородної сили на виховання людства, особливо ж на жіночу вдачу»* [6, с. 127].

Змальовуючи цей тип інтелігентної жінки, письменниця відхиляється від його стандарту й додає до образу особливий недолік: *«Я простого народу не любила ніколи... А тільки я жахаюся перед тим, що це є неестетичного в простому народі, і не можу перемогти себе, щоб з ним брататися, як це чинить багато наших інтелігентних жінок і мужчин»* [6, с. 130]. Відтак, О. Кобилянська не ідеалізує героїню, та все ж зм'якшує її характер розумінням того, що дівчина чинить неправильно. Аналізуючи своє життя, вона усвідомлює, що є особливою. На цьому етапі варто зіставити її характер із матір'ю, яка зовсім інакше оцінює ситуацію: *«А вважати себе за щось незвичайне, неначе за яку тропичну рослину – від цього я остерігаю тебе»* [6, с. 132].

Проте більш контрастно образ Зоні виглядає в порівнянні з її обранцем Олексою. Відтак, ним, чоловіком *«саме для життя придатним»* [6, с. 141], дівчина оцінюється як *«поверховна панна»* [6, с. 138] – тобто та, яка має поверхневу вдачу. Авторка знайомить читача із розумним, виваженим чоловіком, який хоче кращого життя для свого народу й відкрито засуджує Зоню за її пасивність і відстороненість від народної справи. Та насправді за обличчям честі й порядності, за гучними промовами, за вдаваною рішучістю Олекси ховається боягузтво, яке усвідомлює лише героїня: *«О, ти один – не пішов би за ними в воду, Олексо!... Хоча й який ти собі там відважний та безстрашний, але цього ти, певне, не зробив би! До такого вчинку була б вже скоріше я здібна!»* [6, с. 151].

Навіть у своєї матері дівчина не знаходить підтримки: *«Те, що ти називаєш в нього та в інших «кінським копитом прози», це з твого боку лише пуста уява й химери, а по правді, ніщо інше, як твердий світогляд, котрого тобі бракує»* [6, с. 141]. Мислячи усталено та патріархально, жінка наказує доньці йти за чоловіком, мов за учителем: *«Його воля нехай буде й твоя воля»* [6, с. 142],

заперечуючи право на самопізнання й усвідомлення власного «Я».

Важливою деталлю у творі є те, що цей щоденник Анна читає своєму внукові. Тут читач може прослідкувати паралель між старенькою та хлопцем – обидва герої є незрячими, але трагедія Анни полягає в тому, що будучи фізично здоровою, вона насправді виявляється сліпою до почуттів своєї дитини; хлопчик, маючи вади зору, «бачить» справжню проблему Зоні: *«Ви бачите якесь нещастя коло її істоти, а я відчуваю, що її тільки не розуміють звичайні люди»* [6, с. 154].

Варто зазначити, що, розповідаючи про Зоню, авторка використовує щоденникову форму оповіді: роздуми, почуття, описи життєвих подій дівчина фіксує в щоденнику. Таким чином, белетристка досягає об'єктивності розповіді: читач сприймає образ героїні не через призму авторської оцінки чи інших героїв, а «прямим шляхом» від Зоні, маючи змогу сприймати дівчину безпосередньо.

Яскраву палітру характерів новели доповнює фрагментарний, але глибокий жіночий образ своячки Руди, родички дружини Йосипа. Вона не заперечує сталий порядок речей в сім'ї, де чоловік повинен бути головою, але водночас виголошує прогресивну ідею про те, що жінка має право першою зізнатися у власних почуттях до чоловіка. Письменниця змалювала тип жінки, не прив'язаної до ідеї гордості, переконаної в тому, що такий вчинок не принижує честь дівчини. Цю ідею вона озвучує Йосипові, таким чином зізнаючись йому у власних почуттях, але він, хоч і діючи наперекір батькам, все ж зберігає у своїй свідомості вивернені патріархальні переконання щодо устрою суспільства. Відтак, чоловік поділяє жінок на «великих, значних» і «звичайних же смертельних», даючи першим право на вираження власних почуттів й заперечуючи цю можливість для останніх: *«Великим, значним жінкам, це, що правда, сказати-б минається безкарно. Вони це нам, як*

історія іноді учить доводили... Для звичайних же смертельних воно, справді, ліпше так, як тепер буває» [6, с. 47].

Особливістю твору є те, що всі події супроводжуються смертю. Але авторка відхиляється від традиційної героїчної загибелі, позбавляючи величі трагедію. Родина Яновичів – це мікросвіт, який уособлює в собі загальну тенденцію розвитку людства: подібно всім дітям із сім'ї, які ніби справді мали *«дар калічити свою долю власними руками»* [6, с. 149], суспільство також власноруч визначає свій шлях до прогресу чи розпаду.

В образі однієї родини Ольга Кобилянська розкрила сутність людського існування. І хоч усіх героїв новели спіткала духовна або ж фізична загибель, проте автор доводить нам, що доля людини не визначається ланцюгом життєвих випадковостей, а залежить від її власного вибору.

Література

1. Агеєва В. Жіночий простір : феміністичний дискурс українського модернізму. Київ : Факт, 2003. 318 с.
2. Білоус Н. Феміністична проблематика прози Ольги Кобилянської // Українська мова і література в школі. 1999. № 1. С. 36 – 38.
3. Гундорова Т. *Femina melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ : Критика, 2002. 273 с.
4. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів : Літопис, 1997. 297 с.
5. Єфремов С. Про відношення до творчості О. Кобилянської. // Літ. Україна. 1999. 18 берез. (№ 10–11). С. 8–9.
6. Кобилянська О. Ніоба : новела. Ред. та вступ. ст. А. Ніковського. Київ : Сяйво, 1927.

7. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: [монографія]. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999. 447 с.

8. Семененко Л. Концепт заміжжя / одруження у творах Ольги Кобилянської. Філологічні студії. 2012. Вип. 7. Ч. 2. С. 236 – 246.

9. Семенюк К. Роль міфу в творчості О. Кобилянської. Філософія міфу. Класичний та сучасний підходи. Мат. міжнарод. наук. конф. Київ, 2003. С. 38–40.

10. Томченко М. Становлення феміністичної критики в Україні та світоглядна еволюція Н. Зборовської // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2013. № 3. С. 176 – 180. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2013_3_38.

Гарник Діана – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська проза кінця XIX – початку XX ст.

Ганна Мельник

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕМИ ПРИРОДИ Й ЛЮДИНИ У ТВОРАХ МАЛОЇ ПРОЗИ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ

Ольга Кобилянська увійшла в українську літературу насамперед як виразниця прагнень інтелігенції, зокрема освіченого й прогресивного жіноцтва. Широка описовість у її творчості замінюється глибоким психологізмом, епічність поступається витонченому ліризму та сповідальним інтонаціям, реалістичні картини природно поєднуються з романтично забарвленими. Однак однією із наскрізних тем